

*Dragana Kolaric**

Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu

NOVA KONCEPCIJA KRIVIČNIH DELA TERORIZMA U KRIVIČNOM ZAKONIKU REPUBLIKE SRBIJE

Apstrakt: Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika RS, iz decembra 2012. godine, odlikuje širenje krivično-pravne represije, posebno, u pogledu terorističkih krivičnih dela. Posmatrajući savremena kretanja u uporednom krivičnom pravu prepoznajemo fazu hipertrofije inkriminacija u oblasti borbe protiv terorizma. Sa jedne strane, povećan je broj krivičnih dela terorizma i sa druge strane, zaprečene su visoke kazne u skladu sa preporukama referentnih međunarodnih izvora. Očigledno pojačana represija predstavlja posledicu eskalacije terorističkih akata širom sveta. Pomenuto u najvećoj meri dolazi do izražaja kod krivičnih dela inkriminiranih u članovima 391a i 391b KZ RS. Radi se o krivičnim delima ugrožavanja koja, zapravo, predstavljaju kriminalizaciju u ranoj fazi. Polaznu osnovu novih činjeničnih stanja predstavljaju ponašanja koja su tipične pripreme radnje koje zakonodavac podiže na rang radnje izvršenja, odnosno radnje koje predstavljaju radnju podstrekavanja koje zakonodavac propisuje kao samostalno krivično delo. U oči upada pretežno preventivno delovanje pomenutih inkriminacija koje, posmatrajući odnos prevencije i represije kao oblike društvenog reagovanja na kriminalitet, nastaju na mestu preseka dva kruga tj. prevencije i represije. Takav spoj preventivnih elemenata je do sada bio stran kako srpskom krivično-materijalnom tako i krivično-procesnom pravu, imajući u vidu da će postajati mogućnost da se u odnosu na nova krivična dela primenjuju posebne dokazne radnje, da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti, posebno odeljenje nadležnog suda i dr. Iz tih razloga jedan deo krivičnopravne teorije kritički pristupa pomenutoj zakonodavnoj reformi, kako kod nas tako i u drugim zemljama u kojima su uvedena nova krivična dela terorizma. Na kraju, autor zaključuje da nove inkriminacije i pored izvesnih kritika koje im se mogu uputiti predstavljaju dalje usavršavanje našeg krivičnog zakonodavstva.

Ključne reči: terorizam, Krivični zakonik, krivično delo, pripremanje, pozivanje, obuka i regrutovanje.

UVODNA RAZMATRANJA

Nema sumnje da terorizam, danas, predstavlja jedan od najozbiljnijih društvenih problema. Na to nam ukazuju i brojne aktivnosti preduzete na međunarodnom planu čiji je cilj sprečavanje i suzbijanje krivičnog dela terorizma. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srbije¹ iz decembra 2012. godine

* Vanredni profesor, dragana.kolaric@kpa.edu.rs

¹ *Službeni glasnik RS*, br. 121/2012.

(u daljem tekstu ZID KZ) rezultat je potrebe, pre svega, prilagođavanja međunarodnim obavezama koje je Srbija preuzela ratifikacijom pojedinih međunarodnih ugovora. Pored Konvencija, regionalnih i međunarodnih, od posebnog značaja su Direktive EU i Okvirne odluke Saveta EU. Za državu koja nastoji da što pre postane punopravni član Evropske unije od izuzetne je važnosti da prati njene i aktivnosti njenih članica na području suzbijanja kriminaliteta.

Nacionalna krivična zakonodavstva su ključna kada je u pitanju suprotstavljanje terorizmu. Međunarodni izvori nisu zgodni za neposrednu primenu. Iako Ustav Republike Srbije² u članu 16. ističe da su opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori sastavni deo našeg pravnog poretka i da se neposredno primenjuju, uz ograničenje da međunarodni ugovori moraju biti u skladu sa Ustavom, kada je u pitanju materijalno krivično pravo, pre svega zbog načela zakonitosti, uglavnom nije moguće neposredno primenjivati još nerazvijene i rudimentarne norme međunarodnih ugovora. Njima se nedovoljno precizno određuju elementi bića krivičnog dela i oni ne propisuju kaznu za ponašanje koje se smatra krivičnim delom.³ Zbog toga centralno mesto zauzimaju nacionalni pravni sistemi koji nakon ratifikovanja međunarodnih ugovora imaju obavezu da izvrše harmonizaciju sa tim izvorima tj. implementiraju odgovarajuće odredbe u nacionalno krivično zakonodavstvo. Naravno, pri tome je važno da se vodi računa o koherentnosti nacionalnog pravnog sistema, krivičnopravnoj terminologiji, kao i institutima i načelima opšteg dela krivičnog prava.

Postavlja se pitanje da li države novim, antiterorističkim zakonodavstvom pokazuju autoritativnu tendenciju koja predstavlja negaciju pravne države jer se njome zadire u esencijalna prava čoveka garantovana najznačajnijim međunarodnim izvorima. U teoriji se čak ističe da kontraterorističke inkriminacije predstavljaju deo same logike terorizma i da učinioci ovih krivičnih dela na taj način traže svrhu i opravdavaju svoja ponašanja.⁴ Uprkos velikoj spremnosti i sve većem konsenzusu među državama po pitanju reforme i daljeg razvoja zakonskih rešenja, ovaj proces suočen je sa mnogobrojnim izazovima. Najveći izazov je pronaći pravu meru između inkriminisanja pripremanja kao samostalnog krivičnog dela imajući u vidu, pre svega, pojedine odredbe Konvencije Savete Evrope o sprečavanju terorizma iz 2005. godine (to je, kao što ćemo videti, veći broj krivičnih dela čija je radnja izvršenja u stvari priprema radnja za krivično delo terorizma) i osnovnih stavova o legitimnosti i granicama krivičnopravne zaštite. Pitanje je gde leži granica između npr. posrednog podsticanja na izvršenje terorističkog akta i izražavanja legitimne kritike. Inkriminacija terorizma i sa njim povezanim krivičnim delima predstavlja poseban izazov za demokratska društva, jer neke zakonske odredbe koje bi omogućile krivičnopravnu reakciju mogu i da ugroze osnovna prava građana. Sa druge strane, blag zakonski pristup problemu kakav predstavlja krivično delo terorizma, koji čvrsto štiti prava građana, može

2 Službeni glasnik RS, br. 98/2006.

3 Z. Stojanović /2007/: Ustav Republike Srbije i materijalno krivično zakonodavstvo – objavljeno u: *Ustav Republike Srbije, krivično zakonodavstvo i organizacija pravosuđa* (priredio S. Bejatovic), Udruženje za krivično pravo i kriminologiju, Beograd, str. 20.

4 C. Lamarca Perez, A. Alonso de Escamilla, I. Gordillo Alvarez-Valdes, E. Mestre Delgado, A. Rodriguez Nunez /2005/: *Derecho Penal-Parte especial*, Colex, Madrid, p. 707.

predstavljati rizik za bezbednost društva. Terorizam se pokazao kao kompleksno pitanje i za međunarodne organizacije i za nacionalna krivična zakonodavstva.

Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika RS iz decembra 2012. godine polazi od nove koncepcije krivičnih dela terorizma. Inače, interesantno je da je Srbija Konvenciju koja predstavlja osnov za propisivanje novih krivičnih dela terorizma ratifikovala pre izmena i dopuna KZ –a iz 2009. godine. Imajući u vidu da su u toku te godine bile dve izmene i dopune krivičnog zakonika nije jasno zašto zakonodavac nije tada izvršio uskladjivanje sa međunarodnim izvorima.

1. MEĐUNARODNI IZVORI

Jedan od važnih aspekata koji prati razvoj terorizma su i stalni naponi da se izgradi međunarodno-pravni okvir za definisanje pravila i normi koje se preduzimaju u pravcu borbe protiv terorizma. Pojavni oblici terorizma, kao i sredstva za njegovo sprečavanje i kontrolu dugo su već predmet razmatranja Ujedinjenih Nacija, kao i pojedinih regionalnih organizacija. Na međunarodnom planu doneto je više značajnih dokumenata u cilju preciziranja pojma terorizma, kao i mera i postupaka koji se preduzimaju u pravcu borbe protiv istog. Ovom prilikom analiziraćemo dva međunarodna dokumenta, novijeg datuma, koja su od posebnog značaja za reformu našeg krivičnog zakonodavstva. To su: Okvirna odluka Saveta Evropske unije o borbi protiv terorizma od 13. juna 2002. godine⁵ sa izmenama i dopunama koje su učinjene 2008. godine⁶ i Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju terorizma (*Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism CETS No. 196*).⁷

Savet EU, kao jedno od najvažnijih i odlučujućih tela Evropske unije, je 13. juna 2002. godine usvojilo Okvirnu odluku o borbi protiv terorizma. U uvodu odluke se ističe da je Evropska unija zasnovana na univerzalnim vrednostima ljudskog dostojanstva, slobode, ravnopravnosti i solidarnosti, poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, na principu demokratije i principu vladavine prava. S obzirom da terorizam najozbiljnije krši ta načela države članice su shvatile da se ne mogu same uspešno nositi s tom pretnjom. Okvirna odluka nastoji da stvori platformu za zajednička zakonska rešenja u borbi protiv terorizma. Određivanje krivičnog dela terorizma i sa njim povezanim krivičnim delima u Okvirnoj odluci ima za cilj usklađivanje nacionalnih zakonodavstava država članica. Treba istaći da je EU i ranije naglašavala potrebu za jedinstvenim instrumentom ratifikacije kada su u pitanju krivična dela terorizma.⁸

5 *Council Framework Decision on Combating Terrorism, 2002/475/JHA*

6 *Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28 November 2008 amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism*

7 Konvencija je doneta u Varšavi 16. maja 2005. godine, a stupila na snagu 1. juna 2007. godine. Naša zemlja je ratifikovala Konvenciju – "Sl. Glasnik RS – Međunarodni ugovori", br. 19/2009.

8 Evropski savet je još 1975. godine osnovao tzv. *Trevi* grupu čija se osnovna delatnost odnosila na razmenu informacija o terorističkim aktivnostima, sigurnosnim pitanjima vezanim za vazdušni saobraćaj, nuklearne materijale i raznim drugim osetljivim pitanjima. Pored toga, sam ugovor iz Amsterdama iz 1997. godine određuje da je cilj Unije pružanje visokog stepena sigurnosti svojim građanima, a što se postiže suzbijanjem raznih oblika krivičnih dela, među kojima su izričito navedeni terorizam, organizovani kriminalitet, narko-delikti itd. Osim toga, EU je usvojila

Okvirne odluke Saveta EU imaju za cilj usklađivanje zakonodavstva država članica. One obavezuju države u pogledu rezultata koje treba da ostvare, ali prepuštaju državama da odaberu oblik i metod kojim će ostvariti postavljeni rezultat. One se primenjuju tek nakon implementacije u nacionalnom zakonodavstvu što jasno proizilazi iz člana 34. Ugovora o osnivanju EU.

Okvirna odluka Saveta EU o borbi protiv terorizma ima trinaest članova. Za nacionalno krivično zakonodavstvo najvažniji su: član 1. kojim se jedinstveno za celo područje EU definiše terorizam, član 2. kojim se određuje teroristička grupa i član 3. gde se nabrajaju krivična dela koja su povezana sa terorizmom.

Krivično delo terorizma (odnosno teroristički akt) se definiše kao akt koji, s obzirom na svoju prirodu ili kontekst, može ozbiljno naneti štetu državi ili međunarodnoj organizaciji i koji je učinjen sa namerom: ozbiljnog zastrašivanja stanovništva, primene prinude prema vladi ili međunarodnoj organizaciji da ona nešto učini ili ne učini, ozbiljne destabilizacije ili uništavanja osnovnih političkih, ustavnih, ekonomskih ili društvenih struktura zemlje ili međunarodne organizacije. Sam teroristički akt se ostvaruje izvršenjem nekog od uobičajenih krivičnih dela propisanih KZ-om svake zemlje, kojima uprava ta specifična namera, odnosno cilj koji se želi postići daje mogućnost za kvalifikaciju kao krivičnog dela terorizma.⁹ U tom smislu, krivično delo terorizma se može ostvariti: napadima na život, telesni integritet ili slobodu drugog; otmicom ili uzimanjem talaca; uništenjem državnih ili javnih objekata, saobraćajnih sistema, infrastrukture uključujući i informacione sisteme, fiksnih platformi lociranih u epikontinentalnom pojasu; otmicom aviona, broda ili drugog sredstva javnog prevoza ili prevoza robe; proizvodnjom, posedovanjem, nabavljanjem, prevozom, snabdevanjem ili upotrebom nuklearnog, biološkog, hemijskog ili drugog oružja, eksploziva, nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili uređaja, ili istraživanjem i razvojem nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja; ispuštanjem opasnih materija ili prouzrokovanjem požara, poplava ili eksplozija koje mogu da ugroze život ljudi; ometanjem ili obustavljanjem snabdevanja vodom, električnom energijom ili drugim osnovnim prirodnim resursom koje može da ugrozi život ljudi; pretnjom da će se učiniti neko od pomenutih dela (član 1. Okvirne odluke).

Teroristička grupa se određuje kao strukturisana grupa koju čine više od dva lica, osnovana na određeno vreme i koja deluje sporazumno u cilju vršenja krivičnog dela terorizma. Strukturisana grupa znači da se radi o grupi koja nije slučajno formirana za izvršenje krivičnog dela ali da ne treba da ima formalno definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu. U okviru terorističke grupe pravi se razlika između lica koja vode terorističku grupu i učesnika u aktivnostima terorističke grupe (član 2. Okvirne odluke).

niz pravnih akata radi suzbijanja terorizma npr: Odluka Saveta iz 1998. godine kojom se u nadležnost EUROPOLA stavljaju krivična dela (protiv života, tela, ličnih sloboda ili imovine) učinjena ili koja će verovatno biti učinjena radi izvršenja terorističkih aktivnosti, Preporuka Saveta iz 1999. godine o saradnji u borbi protiv finansiranja terorističkih grupa, nadalje, terorizam se spominje i u Zaključcima Evropskog Saveta iz Tamperea iz 1999. godine, kao i u Zaključcima Evropskog Saveta iz Santa Maria de Fera iz juna 2000. godine i dr.

9 Namera predstavlja takvo delovanje učinioca krivičnog dela gde on rukovođen ostvarenjem nekog cilja preduzima radnju da bi taj cilj ostvario. Dakle, namera i cilj su usko povezani.

Kao krivična dela koja su povezana sa terorizmom Okvirna odluka navodi: tešku krađu, falsifikovanje dokumenata i iznudu (član 3. Okvirne odluke). Ova odredba je naknadno 2008. godine dopunjena¹⁰, tako da se pored pomenutih krivičnih dela, kao dela koja su povezana sa terorizmom smatraju još: javno podsticanje na vršenje terorističkih dela, regrutovanje i obučavanje za vršenje terorističkih dela. Javno podsticanje na vršenje terorističkih dela podrazumeva distribuciju, ili na drugi način stavljanje na raspolaganje javnosti poruka, sa namerom da se podstakne izvršenje krivičnog dela terorizma, bez obzira da li će krivično delo biti učinjeno ili ne. Regrutovanje za terorizam označava traženje drugih lica koja će izvršiti neku od radnju navedenih u članu 1. Okvirne odluke. Obuka za terorizam označava pružanje instrukcija u izradi ili korišćenju eksploziva, vatrenog ili drugog oružja ili štetne i opasne materije, ili u drugim specifičnim metodama ili tehnikama, u nameri vršenja jednog od dela navedenih u članu 1. Okvirne odluke, znajući da su te veštine za ovu namenu.

Kada je u pitanju kažnjavanje, ističe se da krivične sankcije treba da budu delotvorne, srazmerne težini učinjenog dela i odvraćajuće. U principu, to je sintagma koja se može naći i u drugim međunarodnim dokumentima. Za vođu terorističke grupe predviđeno je da se kazni maksimalnom kaznom, koja ne sme biti manja od 15 godina, dok se za učestvovanje u terorističkoj grupi ističe da ta kazna ne sme biti manja od osam godina. Za ostala krivična dela povezana sa terorizmom odmeravaće se strože kazne od onih koje se inače izriču za obične oblike takvih dela (član 5. Okvirne odluke). Dakle, s obzirom na raspon kazni pravi se razlika između tri situacije. Prvi i najteži oblik krivičnog dela je vođenje terorističke grupe, zatim sledi učestvovanje u terorističkoj grupi i potom sva ostala krivična dela koja su doprinela izvođenju terorističkog akta. Okvirna odluka predviđa i situacije u kojima može doći do ublažavanja kazne. To će biti moguće ako nadležni organi saznaju neke informacije do kojih inače ne bi mogli doći na drugi način, ili u slučaju sprečavanja, odnosno ublažavanja posledica terorističkog čina, ili u slučaju identifikovanja i predaje ostalih učinilaca, i sprečavanja izvođenja novih terorističkih krivičnih dela (član 6. Okvirne odluke).

Savet Evrope, čuvar ljudskih prava, demokratije i vladavine zakona u Evropi, dugo već posvećuje pažnju pitanjima terorizma. Oduvek je predstavljao forum evropskih država za razvoj zajedničkih strategija za borbu protiv kriminaliteta. Osim toga, Savet Evrope je regionalna organizacija u širem smislu, jer ima zemlje članice i izvan evropske teritorije. Odmah nakon 11. septembra 2001. godine, Savet Evrope je rešio da se ponovo bavi pitanjima terorizma. Naime, davne 1977. godine u Strazburu je doneta Evropska Konvencija o suzbijanju terorizma (*European Convention on the Suppression of Terrorism ETS No. 90*)¹¹. Ali, želeći da ojača borbu protiv terorizma Savet Evrope u tu svrhu donosi Protokol o izmenama Evropske Konvencije o suzbijanju terorizma (*Protocol Amending the European Convention on the Suppression of terrorism ETS No. 190*)¹². Rad je obavila Multidisciplinarna grupa za međunarodnu akciju protiv terorizma (*Multidisciplinary Group on International Action against Terrorism*,

10 Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28 November 2008 amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism.

11 Naša zemlja je ratifikovala ovu Konvenciju, "Sl. list SRJ-Međunarodni ugovori", br. 10/2001.

12 Dodatni protokol je ratifikovan od strane naše zemlje, "Sl. glasnik RS-Međunarodni ugovori", br. 19/2009.

GMT), koja je sakupila eksperte iz 45 zemalja članica i veliki broja država posmatrača i organizacija. Protokol kojim je izvršena izmena Strazburške Konvencije usvojen je 2003. godine. Druga grupa eksperata (CODEXTER)¹³ osmislila je novi instrument u borbi protiv terorizma, Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju terorizma (*Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism CETS No. 196*). Ona je usvojena je u Varšavi 16. maja 2005. godine a stupila je na snagu 1. juna 2007. godine. Nova Konvencija je usvojena da bi se povećala efikasnost postojećih međunarodnih instrumenata. Ona ima za cilj ojačavanje napora država članica u sprečavanju terorizma i postavlja dva načina za postizanje ovog cilja. Prvi je, inkriminisanje određenih ponašanja: javnog podsticanja, regrutovanja i obuke za terorizam. Drugi je jačanje preventivnih mera na nacionalnom i međunarodnom nivou (modifikacija postojećih propisa o ekstradiciji i uzajamnoj pomoći).

Za implementaciju u nacionalno krivično zakonodavstvo od posebnog značaja su odredbe iz članova 5. do 7. Konvencije (javno podsticanje na vršenje terorističkog dela, regrutovanje za terorizam i obuka za terorizam). Javno podsticanje na vršenje krivičnog dela terorizma označava širenje ili dostavljanje na neki drugi način poruke javnosti, u nameri podsticanja na izvršenje terorističkog dela, kada takvo ponašanje izaziva opasnost da bi jedno ili više takvih dela moglo biti učinjeno (član 5. Konvencije).

Konvencija zahteva od država potpisnica da inkriminišu i regrutovanje za terorizam, što ustvari znači zapošljavanje budućih mogućih terorista. Delo se sastoji u vrbovanju drugog lica da izvrši ili učestvuje u izvršenju krivičnog dela terorizma ili da stupi u terorističko udruženje kako bi doprinelo da to udruženje ili grupa učini jedno ili više terorističkih dela (član 6. Konvencije). Regrutovanje se može izvršiti na različite načine i različitim sredstvima npr. preko Interneta ili direktno stupajući u kontakt sa osobama. Da bi krivično delo bilo svršeno dovoljno je da je regrutovanje uspešno dovršeno, pri tome nije bitno da regrut učestvuje u izvršenju terorističkog dela. Moguć je i pokušaj ovog krivičnog dela, ako je preduzeta radnja regrutovanja ali nije dovršena (na primer, izvršilac nije ubedio osobu da bude regrutovana).¹⁴ Konvencija zahteva da kod učinioca dela postoji namera da lice koje on ili ona regrutuje učini ili doprinese izvršenju krivičnog dela terorizma ili da se pridruži organizaciji ili grupi u tu svrhu.

Obuka za terorizam je krivično delo koje se sastoji u davanju uputstava za proizvodnju ili korišćenje eksploziva, vatrenog oružja ili drugog oružja ili štetnih ili opasnih materija, ili za druge specifične metode ili tehnike, u cilju izvršenja ili doprinosenja izvršenju krivičnih dela terorizma, uz svest o tome da će veštine kojima se lice podučava biti korišćene u tu svrhu (član 7). Da bi jedno delo predstavljalo krivično delo u smislu članova 5. do 7. ove Konvencije, nije nužno da krivično delo terorizma bude stvarno učinjeno. Konvencija ne sadrži definiciju oružja, eksploziva, štetnih i opasnih materija. Ti se pojmovi određuju u skladu sa postojećim međunarodnim

13 2003. godine CODEXTER je zamenio Multidisciplinarnu grupu za međunarodnu akciju protiv terorizma (GMT). Radi se o međuvladinim ekspertima za terorizam.

14 *Council of Europe, Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism CETS No. 196*

ugovorima i nacionalnim zakonodavstvom. Tako, npr. termin "eksploziv" se može definisati u skladu sa Međunarodnom konvencijom o suzbijanju terorističkih napada bombama (*International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings*). Prema članu 1. st. 3. ove Konvencije eksploziv ili druga smrtonosna naprava označava: eksplozivno ili zapaljivo oružje ili napravu koji su namenjeni ili imaju sposobnost da prouzrokuju smrt, tešku telesnu povredu ili znatnu materijalnu štetu; ili oružje ili napravu koji su namenjeni ili imaju sposobnost da prouzrokuju smrt, tešku telesnu povredu ili znatnu materijalnu štetu ispuštanjem, širenjem ili delovanjem otrovnih hemijskih materija, bioloških sredstava ili otrova ili sličnih materija, ili radijacije ili radioaktivnih materijala.

2. KRIVIČNI ZAKONIK SRBIJE PRE ZID KZ-A

Važeći Krivični zakonik stupio je na snagu 1. januara 2006. godine i od tada je tri puta noveliran, dva puta 2009. godine i jedanput 2012. godine.¹⁵ Pre ZID KZ-a iz 2012. godine on je, imajući u vidu zaštitni objekat i usmerenost namere kao subjektivnog elementa bića krivičnog dela, pravio razliku između terorizma i međunarodnog terorizma. Krivično delo terorizma je postojalo kada učinilac u nameri ugrožavanja ustavnog uređenja ili bezbednosti Srbije izazove eksploziju ili požar ili preduzme neku drugu opšteopasnu radnju ili izvrši otmicu, uzimanje talaca ili samovoljno lišavanje slobode nekog lica ili drugi akt nasilja ili preti preduzimanjem kakve opšteopasne radnje ili upotrebom nuklearnog, hemijskog, bakteriološkog ili drugog opšteopasnog sredstva i time izazove osećanje straha ili nesigurnosti kod građana (član 312. Krivična dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti RS). KZ iz 2005. je kao tipičan akt nasilja kod krivičnog dela terorizam i međunarodni terorizam navodio samo otmicu. Zakonodavac je 2009. godine odlučio da izmeni zakonski opis krivičnog dela terorizma kako bi se napravila razlika u odnosu na radnju izvršenja krivičnog dela međunarodnog terorizma pa je dodao i radnje uzimanje talaca i samovoljno lišenje slobode.

Međunarodni terorizam je postojao kada lice, u nameri da naškodi stranoj državi ili međunarodnoj organizaciji, izvrši otmicu nekog lica ili neko drugo nasilje, izazove eksploziju ili požar ili preduzme druge opšteopasne radnje ili preti upotrebom nuklearnog, hemijskog, bakteriološkog ili drugog sličnog sredstva (član 391. u okviru glave: Krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom).

Dalje, kada je u pitanju krivično delo terorizma, kažnjivo je bilo njegovo pripremanje. Prema koncepciji koju zastupa naš KZ iz 2005. godine pripremanje krivičnog dela više nije opšti institut. Zato kada zakonodavac želi da kazni pripremanje nekog krivičnog dela on bi to trebao da učini na način kojim pripremanje određuje kao zasebno krivično delo. Tu se formalno gledajući i ne radi o pripremnim radnjama, jer ih je zakon podigao na rang radnje izvršenja.¹⁶ Međutim, kada su u pitanju krivična dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Srbije postoji jedno hibridno rešenje.¹⁷ Ukidanje opšte odredbe o pripremnim radnjama znači da zakonodavac ne može više

15 "Sl. Glasnik RS", br. 85/2005, 72/2009, 111/2009. i 121/2012.

16 Z. Stojanović /2012/: *Krivično pravo-opšti deo*, 19. izdanje, Pravna knjiga, Beograd, str. 190.

17 Z. Stojanović, /2012/: *Komentar Krivičnog zakonika*, četvrto izdanje, Službeni glasnik, Beograd, str. 857.

da propisuje pripremanje nekog krivičnog dela kao kažnjivo bez navođenja u čemu se to pripremanje sastoji. Ipak, ovaj stav nije dosledno sproveden jer je zakonodavac kod većine krivičnih dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Srbije predvideo i kažnjavanje za pripremne radnje bez preciziranja, kod svakog krivičnog dela posebno, u čemu se one sastoje što bi bio obavezan po novom pristupu (kod svakog krivičnog dela treba precizirati pripremne radnje kao posebno krivično delo), već u jednom zajedničkom članu (član 320. stav 2) na uopšten način navodi šta predstavlja pripremanje tih krivičnih dela.¹⁸ Pripremanje krivičnog dela terorizma, kao i ostalih krivičnih dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti se može sastojati u nabavljanju ili osposobljavanju sredstava za izvršenje krivičnog dela, u otklanjanju prepreka za izvršenje krivičnog dela, u dogovaranju, planiranju ili organizovanju sa drugim izvršenja krivičnog dela ili u drugim radnjama kojima se stvaraju uslovi za neposredno izvršenje krivičnog dela (član 320. st.2. KZ-a). Pripremanje, takođe, predstavlja i upućivanju ili prebacivanju na teritoriju Republike Srbije lica ili oružje, eksploziva, otrova, opreme, municije ili drugog materijala radi izvršenja krivičnog dela iz ove grupe (član 320. st. 3).

Kada je u pitanju međunarodni terorizam, izmenama i dopunama Krivičnog zakonika Srbije iz 2009. godine uneta je odredba po kojoj se pripremanje međunarodnog terorizma kažnjava (član 391. st. 4). Zakonodavac je precizirao u čemu se to pripremanje sastoji na isti način kao i kod člana 320. st. 2. KZ-a (član 391. st. 5). Ovde je bio dosledniji jer je, posebno, kod ovog krivičnog dela precizirao pripremne radnje.

Pristup koji je imao Krivični zakonik Srbije u tretiranju ovog problema bio je previše uzak. Naime, granica razlikovanja između dva pomenuta krivična dela je uglavnom napuštena i u međunarodnim dokumentima i u uporednom pravu tj. terorizam je i tada trebalo posmatrati kao jedinstveno krivično delo sa osobinama koje su zajedničke bez obzira da li je usmeren na narušavanje ustavnog uređenja jedne zemlje ili međunarodnog poretka i bezbednosti. Videli smo da najznačajniji međunarodni dokumenti u oblasti borbe protiv terorizma (Okvirna odluka Veća EU o borbi protiv terorizma, Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju terorizma i dr) polaze od koncepcije po kojoj se u okviru jednog krivičnog dela propisuje terorizam koji je usmeren protiv domaće ili strane države, ili međunarodne organizacije. Tendencija da se krivičnoppravna reakcija na terorizam izjednači bez obzira na to da li je on upravljen prema domaćoj državi, stranoj državi ili međunarodnoj organizaciji je bar donekle dolazila do izražaja u prvobitnom tekstu KZ Srbije iz 2005. godine.¹⁹

3. ZAKON O IZMENAMA I DOPUNAMA KRIVIČNOG ZAKONIKA IZ 2012. GODINE

Klasifikacija na krivično delo terorizma koje je bilo svrstano u grupu krivičnih dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Republike Srbije, čime je ono imalo karakter političkog krivičnog dela, i krivičnog dela međunarodnog terorizma koje je

18 Z. Stojanović /2012/: *Krivično pravo-opšti deo*, op. cit, str. 192.

19 Z. Stojanović, D. Kolarić /2008/: *Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta*, Pravni fakultet univerzitet u Beogradu, Beograd, str. 75.

svrstano u grupu krivičnih dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, danas se smatra anahronom i uglavnom se napušta. Štaviše, pojedini autori jasno ističu da cilj koji se želi postići terorističkim aktom može biti kako politički, tako i ideološki ili religijski.²⁰ Jedan od razloga za depolitizaciju krivičnog dela terorizma jeste da se otkloni prepreka za ekstradiciju s obzirom na to da se za politička krivična dela ne vrši ekstradicija (a terorizam ne zaslužuje tu privilegiju), dok je drugi razlog da se teroristi žigošu kao obični kriminalci, a ne kao politički delikventi.²¹ U tom smislu, član 20. Konvencije Saveta Evrope princip koji u odnosu na krivična dela terorizma odavno postoji proširuje i u odnosu na nova krivična dela terorizma iz članova 5. do 7. Konvencije i člana 9. (javno pozivanje na izvršenje terorističkih dela, vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih dela). Naime, u svrhu izručenja ili uzajamne pravne pomoći pomenuta krivična dela neće se smatrati političkim krivičnim delima. Shodno tome, zahtev za izručenje na osnovu takvog krivičnog dela ne može da bude odbijen samo na osnovu toga što je reč o političkom delu ili o delu koje je povezano sa političkim krivičnim delom. Ovo se odnosi i na sva krivična dela terorizma propisana u KZ Srbije.

ZID KZ donosi niz značajnih novina u pogledu propisivanja krivičnih dela terorizma. Pre svega, u članu 391. Krivičnog zakonika određeno je osnovno delo terorizma (bez obzira da li je upravljeno protiv Republike Srbije, strane države ili međunarodne organizacije) sa brojnim oblicima radnje izvršenja. Ovo krivično delo, kao i nova krivična dela terorizma kao što je javno podsticanje na izvršenje terorističkih dela (član 391a), vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih dela (član 391b), upotreba smrtonosne naprave (član 391v), uništenje i oštećenje nuklearnog objekta (član 391g) i terorističko udruživanje (član 393a) uneta su i usklađena sa nizom konvencija kojima je cilj sprečavanje akata terorizma.

3.1. Terorizam

Etimološki posmatrano reč terorizam vodi poreklo od latinske reči *terror* što znači užas, strah odnosno vladavina zastrašivanjem, način vladanja ulivanjem straha i nasiljem.²² Posebno je interesantno koliko su najjemenitiji rečnici razočaravajuće nepredusretljivi kada je u pitanju objašnjenje ove reči. Uglavnom se radi o određenjima koja terorizmu daju istorijsku i političku konotaciju. Oxford English Dictionary, najjemenitiji rečnik engleskog jezika, ističe značenje koje je u isto vreme i previše bukvalno i previše istorijsko. Terorizam, je sistem terora tj. vladavina zastrašivanjem od strane vladajuće partije u Francuskoj tokom revolucije 1789-94, tj. politika koja teroriše one protiv kojih je usvojena, upotrebljavanjem metoda zastrašivanja.²³ Kad je u pitanju savremeno shvatanje pojma terorizam, ovaj opis je potpuno beskoristan.

20 A. Cassese /2006/: The Multifaceted Criminal Notion of Terrorism in International Law, *Journal of International Criminal Justice*, number 4, Oxford University Press, Oxford, p. 938.

21 Z. Stojanović, D. Kolarić /2008/, op.cit, str. 74.

22 M. Vujaklija /1975/: *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd, str. 947.

23 B. Hoffman /2009/: Defining Terrorism, in *Terrorism and Counter Terrorism, Readings and Interpretations – third edition*, Prepare by Russell D. Howard, Reid L. Sawyer, Natasha E. Bajema, Higher education, Boston, p. 4.

Eventualno drugi deo definicije, koji ukazuje na izazivanje straha kao osobinu terorizma, može biti od male pomoći. Black's Law Dictionary ističe da terorizam karakteriše upotreba nasilja ili pretnja nasiljem u cilju (nameri) zastrašivanja ili izazivanja panike, naročito kao sredstvo za vršenje uticaja na političko postupanje.²⁴ Terorizam dobija posebnu dimenziju nakon događaja od 11. septembra 2001. godine, što dolazi do izražaja u pristupu koji imaju međunarodni dokumenti u rešavanju tog problema. Svet u celini postao je svedok sazrevanja i javljanja nove ere terorizma – ere globalnog terorizma/terorizma globalnog domašaja, čija je motivacija pre svega etnonacionalistička i religijska.²⁵ Napadi na sredstva javnog saobraćaja, u Londonu, Madridu, Moskvi i drugim gradovima, proteklih godina su pokazali da i evropskim zemljama preti opasnost od terorističkih napada, što je dovelo do brojnih reakcija i aktivnosti EU (sastanci, zaključci, inicijative i odluke).

Krivično zakonodavstvo Republike Srbije se, poput većine nacionalnih krivičnih zakonodavstava, ne bavi terorizmom kao globalnom pojavom već samo jednim segmentom njegove manifestacije, a to je terorizmom kao krivičnim delom. U oblasti antiterorističkih mera među značajnijim su pravne antiterorističke mere. U ovom delu rada razmatramo antiterorističke mere sadržane u režimu unutrašnjeg materijalnog krivičnog prava. U normativnom antiterorističkom okviru države kroz poredak krivičnog zakonodavstva primenjuju tzv. funkcionalni pristup. Osnovno obeležje takvog pristupa je propisivanje pojedinih inkriminacija za koje u međunarodnoj zajednici postoji izražena saglasnost da se radi o ponašanjima odnosno postupcima kojima se ugrožavaju temeljne društvene vrednosti.²⁶

Osnovno krivično delo terorizma je određeno u članu 391. Krivičnog zakonika (bez obzira da li je upravljeno protiv Republike Srbije, strane države ili međunarodne organizacije) sa brojnim oblicima radnje izvršenja. U vezi određenja radnje izvršenja terorističkog krivičnog dela u uporednom pravu se uočavaju tri modela: opšti, taksativni i mešoviti.²⁷ Kod opšteg modela ne navodi se posebno u čemu se sastoji radnja izvršenja, dakle ne navode se svi njeni oblici, već se generalno navodi da se radi o primeni nasilja prema određenim zaštićenim kategorijama. Kod taksativnog modela, kao što naziv ukazuje, taksativno su u biću dela navedene radnje kojima učinilac nastoji ostvariti ciljeve terorističkog delovanja. Primer za takav model je KZ Srbije nakon ZID KZ-a iz 2012. godine koji propisuje u članu 391. stav 1. da se terorističko delo sastoji u sledećim radnjama preduzetim s određenom namerom (ozbiljnog zastrašivanja građana ili prinuđivanja Srbije, strane države ili međunarodne organizacije da nešto učini ili ne učini ili ozbiljnog ugrožavanja ili povrede osnovne ustavne, političke, ekonomske ili društvene strukture Srbije, strane države ili međunarodne organizacije):

24 *Black's Law Dictionary /2004/*: Eighth Edition, Thomson West, St. Paul, p. 1512.

25 A. Cronin Kurth /2009/: *Behind the Curve, Globalization and International Terrorism*, in *Terrorism and Counter Terrorism, Readings and Interpretations – third edition*, Prepare by Russell D. Howard, Reid L. Sawyer, Natasha E. Bajema, Higher education, Boston, p. 63.

26 D. Derenčinović /2007/: *Suvremeni antiterorizam na raskrižju – kaznenopravna reakcija vs. „Rat protiv terorizma“* u *Novi obzori suvremenog terorizma i anti terorizma*, Pravni fakultet, Zagreb, str. 26.

27 *Ibidem*, str. 27.

- 1) napadima na život, telo ili slobodu drugog lica;
- 2) otmici ili uzimanju talaca;
- 3) uništavanju državnih ili javnih objekata, saobraćajnih sistem, infrastrukture uključujući i informacione sisteme, nepokretnih platformi u epikontinentalnom pojasu, opštih dobara ili privatne imovine na način koji može da ugrozi živote ljudi ili da prouzrokuje znatnu štetu za privredu;
- 4) otmici vazduhoplova, broda ili drugih sredstava javnog prevoza ili prevoza robe;
- 5) proizvodnji, posedovanju, nabavljanju, prevozu, snabdevanju ili upotrebljavanju nuklearnog, biološkog, hemijskog ili drugog oružja, eksploziva, nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili uređaja, uključujući i istraživanje i razvoj nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja;
- 6) ispuštanju opasnih materija ili prouzrokovanju požara, eksplozije ili poplave ili preduzimanju druge opšteopasne radnje koje mogu da ugroze život ljudi;
- 7) ometanju ili obustavi snabdevanja vodom, električnom energijom ili drugim osnovnim prirodnim resursom koje može da ugrozi život ljudi.

Mešoviti model određenja radnje izvršenja krivičnog dela terorizma je kombinacija taksativnog i opšteg modela. Osnovno obeležje tog modela je da se u prvom delu zakonskog opisa precizno navode oblici radnje izvršenja dela, a u drugom delu je predviđena generalna klauzula. Mešoviti model je postojao u našem krivičnom zakonodavstvu pre ZID KZ-a. Kažnjavao se svako ko u nameri ugrožavanja ustavnog uređenja ili bezbednosti Srbije izazove eksploziju ili požar ili preduzme neku drugu opšteopasnu radnju ili izvrši otmicu, uzimanje talaca ili samovoljno lišavanje slobode nekog lica ili drugi akt nasilja ili preti preduzimanjem kakve opšteopasne radnje ili upotrebom nuklearnog, hemijskog, bakteriološkog ili drugog opšteopasnog sredstva i time izazove osećanje straha ili nesigurnosti kod građana. Generalna klauzula „ili drugi akt nasilja“ bila je ugrađena u nekadašnji član 312. KZ-a.

Radnja izvršenja krivičnog dela terorizma iz člana 391. KZ-a je, dakle, propisana na kazuistički način. U sedam tačaka je propisan veći broj radnji izvršenja. Neke od njih imale bi po svojoj prirodi karakter pripremnih radnji da nisu proglašene radnjom izvršenja (npr. radnje iz stava 1. tačke 5). Druge, opet predstavljaju radnju izvršenja nekih drugih krivičnih dela. Te dosta heterogene radnje predstavljaju radnju izvršenja krivičnog dela terorizma samo ako su preduzete u određenom cilju.²⁸

Što se tiče subjektivnog supstrata, pored umišljaja za postojanje krivičnog dela terorizma potrebno je i postojanje posebne namere (*dolus specialis*) koja je usmerena na ostvarenje jednog od tri cilja: da se ozbiljno zastraše građani, da se prinudi Srbija, strana država ili međunarodna organizacija da nešto učini ili ne učini ili da se ozbiljno ugroze ili povrede osnovne ustavne, političke, ekonomske ili društvene strukture Srbije, strane države ili međunarodne organizacije.

U stavu 2. člana 391. zakonodavac je propisao kažnjavanje lica koje preti izvršenjem krivičnog dela terorizma iz stava 1.

Osim osnovnog oblika, krivično delo terorizma ima i teže kvalifikovane oblike. Delo dobija teži oblik ako je nastupila smrt jednog ili više lica ili su prouzrokovana velika razaranja. Najteži oblik postoji ako je pri izvršenju dela iz stava 1. učinilac sa umišljajem lišio života jedno ili više lica.

3.2. Javno podsticanje na izvršenje terorističkih dela

Prema zakonskom tekstu javno podsticanje na izvršenje terorističkih dela se sastoji u javnom iznošenju ili pronošnju ideja kojima se neposredno ili posredno podstiče na vršenje krivičnog dela iz člana 391 (član 391a). Dakle, inkriminiše se teroristička propaganda. Pod iznošenjem treba podrazumevati saopštavanje sopstvenog uverenja, dok je pronošnje dalje saopštavanje nečijeg uverenja koje se odnosi na drugo lice.

Mora se raditi o „javnom“ podsticanju što znači da je, na primer, privatna korespondencija odnosno komunikacija isključena iz opsega ove odredbe. Ideja može biti upućena javnosti na različite načine. Tako će se npr. javnim podsticanjem smatrati i rasturanje novina, letaka ili drugih natpisa, postavljanje takvih sadržaja na Internet ili stvaranje linkova (poveznica) na stranice na kojima se takvi sadržaji nalaze. Javno podsticanje postoji i kada se distribucija zabranjenih materijala odnosno sadržaja vrši putem elektronske pošte, društvenih mreža, foruma i sl.²⁹ Javno podsticanje postoji ne samo kada je učinjeno pre izvršenja krivičnog dela, već i postdeliktno – npr. predstavljanje terorističkog napada kao potrebnog i opravdanog (glorifikacija terorizma) što može biti podsticanje na neki budući teroristički napad.

Javno podsticanje na izvršenje terorističkih dela treba razlikovati od podstrekavanja na izvršenje krivičnog dela, kao oblika saučesništva, koji je institut opšteg dela predviđen u većini evropskih krivičnih zakonodavstava. Kod podstrekavanja podstrekač neposredno ili posredno utiče na stvaranje ili učvršćivanje volje kod izvršioca da učini određeno krivično delo. Prema teoriji o akcesornoj pravnoj prirodi saučesništva, koja je prihvaćena i kod nas, podstrekač se kažnjava ako je izvršilac izvršio krivično delo, odnosno preduzeo radnju koja ulazi u kriminalnu zonu (dovršeno delo, kažnjiv pokušaj ili kažnjive pripremne radnje) i pri tome se ne traži i krivica izvršioca. Dovoljno je da je izvršilac ostvario sve objektivne elemente krivičnog dela, tj. ne zahteva se da je on i kriv za izvršeno delo (limitirana akcesornost). *Conditio sine qua non* odgovornosti podstrekača je, dakle, barem ostvarenje svih objektivnih obeležja bića krivičnog dela od strane izvršioca. Možemo da zaključimo da postoje dve osnovne razlike između podstrekavanja kao oblika saučesništva i krivičnog dela javno podsticanje na izvršenje terorističkih dela. Prvo, za razliku od podstrekavanja, nije potrebno da je ova radnja usmerena na stvaranje ili učvršćivanje odluke kod nekog lica da izvrši krivično delo terorizma. Javno podsticanje je upućeno neodređenom broju osoba. I drugo, za razliku od podstrekavanja podsticanje se ne mora odnositi na konkretno krivično delo. Dovoljno je da se time stvara opasnost od izvršenja jednog ili više takvih dela. Posledica je apstraktna opasnost koja se ne utvrđuje u konkretnom slučaju već predstavlja neoporivu zakonsku pretpostavku. Ukoliko je pak usled

vršenja ovog krivičnog dela kod nekog lica stvorena ili učvršćena odluka da izvrši krivično delo terorizma postojaće podstrekavanje na to krivično delo (odnosno kažnjivo neuspelo podstrekavanje u slučaju da delo nije ni pokušano). Ova inkriminacija se primenjuje samo u onim slučajevima kada se ne radi o podstrekavanju na krivično delo terorizma. Krivica učinioca krivičnog dela postoji bez obzira da li je takvo delo uopšte učinjeno. Naime, javno podsticanje je, u suštini, posredno uticanje na izvršenje krivičnog dela terorizma pa se ne traži utvrđivanje uzročnosti (odgovornost za javno podsticanje postoji bez obzira na to da li je učinjeno konkretno krivično delo terorizma) već samo da je stvorena opasnost za njegovo izvršenje.³⁰

Pozivanje na činjenicu da se novim krivičnim delom zadire u osnovna ljudska prava kao što je sloboda izražavanja ne može se prihvatiti. Sloboda izražavanja je jedan od bitnih temelja demokratskog društva. Član 10. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda posvećen je slobodi izražavanja i informisanja. On ističe da svako ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo, prema tekstu Konvencije, obuhvata slobodu mišljenja i slobodu dobijanja ili saopštavanja informacija i ideja bez mešanja državnih vlasti i bez obzira na granice. Međutim, za razliku od nekih prava koja su apsolutnog karaktera i gde se ne prihvataju nikakva ograničenja, kao što su zabrana mučenja i nečovečnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, ograničenje slobode izražavanja može biti dopušteno u specifičnim okolnostima. Član 10. stav 2. propisuje da pošto ostvarivanje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto određenim formalnostima, uslovima, ograničenjima ili sankcijama koje su propisane zakonom i koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja otkrivanja poverljivih informacija ili očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Dakle, prema Konvenciji, sloboda izražavanja nije apsolutna. Država može, pod određenim uslovima, da se meša u tu slobodu. Naime, stav 2. člana 10. nalaže da svako ograničenje slobode izražavanja, da bi bilo prihvatljivo, mora biti motivisano nekim od ciljeva priznatim kao legitimnim (nacionalna bezbednost, teritorijalna celovitost, javna bezbednost itd). Međutim, postojanje legitimnog cilja nije dovoljno da bi se mešanje države proglasilo kao saglasno Konvenciji. Svako ograničavanje slobode izražavanja mora takođe biti predviđeno zakonom i nužno u demokratskom društvu. Prema sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava pridev „nužan“ podrazumeva neku imperativnu društvenu potrebu. Da bi prosuđivale o postojanju takve potrebe, državama članicama je ostavljen izvestan prostor za slobodnu procenu. Taj prostor je, ipak, pod određenom kontrolom Evropskog suda za ljudska prava (Sud). U vršenju svojih kontrolnih ovlašćenja Sud procenjuje srazmernost nekog ograničenja slobode izražavanja sa njegovim ciljem. Svako mešanje u tu slobodu nesrazmerno legitimnom cilju neće se smatrati kao „nužno u demokratskom društvu“ i predstavljaće kršenje člana 10. Konvencije.

Postoji bogata praksa Suda u vezi sa ovim članom. Tako na primer, u slučaju *Hogefeld protiv Nemačke*³¹ podsticanje na terorizam ne može se okarakterisati kao

30 D. Derenčinović /2007/, op. cit, str. 39.

31 *Hogefeld protiv Nemačke* (pres.), br. 35402/97, 20. januar 2000.

prihvatljivo jer je sloboda izražavanja jedno od osnovnih prava čoveka. Sud je smatrao da su opravdana određena ograničenja koja se odnose na poruke, ideje koje mogu predstavljati čak i posredno uticanje na izvršenje krivičnog dela terorizma.³² U slučaju *Brannigan* i *McBride* Sud je čak smatrao opravdanim postupak vlade Ujedinjenog Kraljevstva kojim je ona pojedincima, osumnjičenim za teroristička krivična dela, produžila pritvor do sedam dana bez sudske kontrole. Vlada je smatrala da ima pravo na hapšenje i produženje pritvora u borbi protiv terorističkih pretnji, i Sud je to prihvatio imajući u vidu da problem terorizma predstavlja nesumnjivo ozbiljan problem i da se države susreću sa određenim teškoćama u preduzimanju delotvornih mera u njegovom suzbijanju.³³

Suočavajući se sa pretnjom globalnog terorizma sve se više naglašava da bezbednost predstavlja pravo, a ne samo preduslov za uživanje drugih prava. Bezbednost kao pravo pojedinca mora se razvijati paralelno sa ličnim slobodama i biti shvaćena kao jedan od ciljeva države, ali uvek u skladu sa ostalim pravima koje garantuje Ustav.³⁴ Vremenom kako je terorizam evoluirao i međunarodna zajednica je promenila svoj pristup. Novi odnos prema ovom problemu baziran je na zaštiti bezbednosti što podrazumeva odgovarajuće akcije u oblasti krivičnog prava. Upravo tu se nalazi opravdanje za nove ili dopunjene inkriminacije terorističkih akata. Ali, one ne smeju biti ni previše široke ni previše rigidne. Široke nacionalne kriminalizacije mogu vrlo lako ugroziti fundamentalne slobode i prava i, takođe, biti u suprotnosti sa osnovnim principima krivičnog prava, a pre svega, načelom zakonitosti i njegovim segmentom *lex certa*.

3.3. Vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih dela

Vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih dela čini lice koje u nameri izvršenja krivičnog dela terorizma iz člana 391. vrbuje drugo lice da izvrši ili učestvuje u izvršenju terorizma ili da se pridruži terorističkom udruženju radi učestvovanja u izvršenju tog krivičnog dela (član 391b stav 1). Takođe, kažnjava se i lice koje daje uputstva o izradi i korišćenju eksplozivnih naprava, vatrenog ili drugog oružja ili štetnih ili opasnih materija ili obučava drugog za izvršenje ili učestvovanje u izvršenju tog krivičnog dela (član 391b stav 2).

U pitanju su dve vrste pripremnih radnji koje su u KZ-u inkriminisane kao posebno krivično delo. Vrbovanje je pozivanje i pridobijanje nekoga za navedene

32 U januaru 2000. godine Sud je ocenio neprihvatljivom žalbu koja se odnosila odluku kojom je Apelaciono sud odbio da dozvoli da novinari intervjuišu jednu bivšu teroristkinju pre završetka suđenja. Iako je za vreme suđenja kritikovala ranije aktivnosti organizacije čiji je bila član, ona je nedvosmisleno priznala da veruje u njenu ideologiju. Sud je naglasio da te izjave same po sebi ne predstavljaju podsticanje na terorizam, ali da, s obzirom na prošlost podnositeljke predstave, simpatizeri mogu da ih protumače kao poziv na nastavak terorističke borbe. Sud je smatrao da su ograničenja predstavljala razuman odgovor na neodložnu društvenu potrebu i da su bila srazmerna ciljevima kojima se težilo.

33 Ž. Ditertr /2006/: *Izvodi iz najznačajnijih odluka Evropskog suda za ljudska prava*, Službeni glasnik i Savet Evrope, Beograd, str. 347.

34 V. Patané /2006/: *Recent Italian Efforts to Respond to Terrorism at the Legislative Level*, *Journal of International Criminal Justice*, number 4, Oxford University Press, Oxford, p. 1179.

delatnosti. Ono se može ostvariti različitim radnjama koje same po sebi predstavljaju radnju podstrekavanja (nagovaranje, obećanje ili davanje novca i dr). Vrbovanje obično znači preduzimanje višekratnih delatnosti kojima se neko pridobija za ostvarenje cilja. Dovoljno je da je preduzeta radnja vrbovanja i nije potrebno da se u tome i uspeo. U tome i jeste osnovna razlika u odnosu na podstrekavanje. Nije potrebno da je neko zavrbovan, učinilac dela ne mora uspeti u ostvarenju svog cilja. Ukoliko bi uspeo, moglo bi postojati neko drugo krivično delo (terorističko udruživanje ili podstrekavanje na krivično delo terorizma).³⁵

Davanje uputstava o izradi i korišćenju eksplozivnih naprava, vatrenog ili drugog oružja ili štetnih ili opasnih materija ili obučavanje drugog za izvršenje ili učestvovanje u izvršenju tog krivičnog dela je drugi osnovni oblik. Kod oba oblika mora postojati namera izvršenja krivičnog dela terorizma. Ta namera proizlazi iz same radnje izvršenja. I jedna i druga radnja su, ustvari, pripreme radnje za izvršenje dela iz člana 391.

U vezi sa novom inkriminacijom, koja u svojoj osnovi predstavlja pripreme radnje, postavljaju se najmanje tri pitanja. Prvo razmatra da li države novim odredbama zadiru u esencijalna prava čoveka garantovana najznačajnijim međunarodnim izvorima (npr. slobodu okupljanja i udruživanja), drugo se odnosi na legitimnost propisivanja pripremnih radnji kao samostalnog krivičnog dela tj. podizanja pripreme radnje na rang radnje izvršenja i treće istražuje da li se isti cilj može bolje postići preventivnim merama, tj. merama van krivičnog prava.

Prva dva pitanja su međusobno povezana i prepliću se. Naime, novi oblici kriminaliteta zahtevaju odgovarajući odgovor od strane krivičnog prava. Adekvatan odgovor zahteva i međunarodno pravo, nakon ratifikacije međunarodnih ugovora. Savremeni, odnosno terorizam XXI veka, predstavlja jednu od najtežih globalnih pretnji bezbednosti, prouzrokuje nove, kompleksne rizike, a posledice od terorističkih napada su sve razornije. Njegovi učinioци koriste legalnu infrastrukturu protivnika za izvršenje napada. Uz konvencionalna sredstva, teroristi sve češće kao efikasna sredstva upotrebljavaju benzin, đubrivo, hemijske materije, kompjuterske mreže i druge predmete koji su u svakodnevnoj upotrebi. To upućuje da je danas logistika terorizma sve jednostavnija i teško uočljiva.³⁶ Nove terorističke metode rezultat su upotrebe novih tehnologija, prelaska terorističkih grupa preko međunarodnih granica i promene izvora podrške. Upotreba informacionih tehnologija, kao što su Internet i mobilni telefoni, proširila je opseg delovanja terorističkih grupa. Upravo ta sredstva globalnog informacionog doba dovela su do novih, sa terorizmom blisko povezanih, ponašanja koja se svode na regrutovanje potencijalnih članova i privlačenje simpatizera. Mnogobrojne terorističke grupe šalju snažne političke poruke široj javnosti *online*. Imaju zvanične ili nezvanične *web*-stranice lake za pretragu i skoro sve su dostupne na engleskom jeziku.³⁷ Globalizacija je terorističkim organizacijama omogućila i da prelaze međunarodne granice jednostavno, lako kao što su povezani

35 Z. Stojanović /2010/, op. cit, str. 871-872.

36 U. Sieber/2009/: Legitimation und Grenzen von Gefährdungsdelikten im Vorfeld von terroristischer Gewalt, *Neue Zeitschrift für Strafrecht*, Beck Verlag, München, 7/2009, p. 353.

37 A. Cronin Kurth /2009/, op.ci, p. 67.

poslovni i trgovinski interesi. Ukidanje barijera duž cele severnoameričke slobodne trgovinske zone i Evropske unije olakšala je protok i dobrog i lošeg. Došli smo u situaciju da ono što je dobro za razvoj međunarodne trgovine i međunarodnu komunikaciju istovremeno je dobro i za teroriste. Očigledno, globalizacija i razvoj terorizma su međusobno povezani.

Terorizam, koji spada u teške oblike kriminaliteta, u modernom rizičnom društvu dovodi do povećane potrebe za bezbednošću građana koja pogoduje stvaranju novih krivičnopравnih odredbi i omogućava da sloboda odstupa pred bezbednošću. Naučne analize pokazuju npr. da su nakon napada 11. septembra 2001. godine brojni američki građani iz bezbednosnih razloga koristili auto umesto aviona. Povećanje gužve u saobraćaju i automobilske nesreće posle toga su prouzrokovale veći broj smrtnih slučajeva u drumskom saobraćaju nego što je bio broj žrtava u otećenim avionima. Ovaj primer objašnjava da iracionalne ljudske reakcije na velike rizike mogu da dovedu do velikih šteta. Da li i državne institucije kada su u pitanju veliki rizici naginju iracionalnim reakcijama koje mogu da dovedu i do ugrožavanja pojedinih sloboda i prava čoveka. Sa aspekta novih rizika zakonodavac mora, kod budućeg razvoja prava, da izbegne greške koje, uprkos dobrim namerama, mogu za pravnu državu da proizvedu više štete nego koristi.³⁸ Krivična dela javno podsticanje na izvršenje terorističkih dela, vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih dela otvaraju neka pitanja koja se odnose na legitimnost i granice novog "preventivnog krivičnog prava".³⁹ Period između raspoznatljive pripreme i izvršenja krivičnog dela je u mnogim slučajevima kratak. Organima bezbednosti stoga ostaje veoma uzak vremenski prostor za sprečavanje napada. Sa novim krivičnim delima državni organi mogu da reaguju već u fazi pripremanja terorističkih napada. Bilo bi teško prihvatljivo ako bi nadležni državni organi morali da odustanu od npr. hapšenja nekog lica koje je preduzelo određene pripreme (otvorilo centar za obuku budućih terorista) pošto do stadijuma pokušaja izvršenja krivičnog dela terorizma još nije došlo.

Osnovna funkcija krivičnog prava je zaštitna. Cilj i svrha postojanja krivičnog prava jeste suzbijanje kriminaliteta. Što se prvog i drugog pitanja tiče, možemo da zaključimo da je tendencija širenja krivičnopравne represije u oblasti borbe protiv terorizma opravdana. Krivični zakonik Srbije u članu 3. postavlja osnov i granice krivičnopравne zaštite ističući da zaštita čoveka i drugih osnovnih društvenih vrednosti predstavlja osnov i granice za određivanje krivičnih dela, propisivanje krivičnih sankcija i njihovu primenu, u meri u kojoj je to nužno za suzbijanje tih dela. Dakle, na prvom mestu se štite osnovna dobra čoveka. Krivičnopравna zaštita drugim opštim dobrima se pruža u onoj meri u kojoj ta opšta dobra služe čoveku. Nova činjenična stanja, javno podsticanje, vrbovanje i obučavanje za terorizam, zahtevala su, pre njihovog unošenja u krivični zakonik, prethodnu procenu od strane zakonodavca. Propisivanje pripremanja kao samostalnog krivičnog dela je opravdano ako je u pitanju velika vrednost zaštitnog objekta a intenzitet njegovog ugrožavanja u velikoj meri izražen. Krivičnopравna norma je opravdana ako postoji legitimni objekt zaštite i ako

38 U. Sieber/2009/, *op. cit.*, p. 353.

39 H. Radtke, M. Steinsiek /2010/: *Terrorismusbekämpfung durch Vorfeldkriminalisierung*, JR Heft, Beck Verlag, München, p. 107.

može da se pozove na povredu ili ugrožavanje nekog pravnog dobra. Pri tome je neophodno da krivično delo bude precizno određeno što znači da zakonodavac pravnu normu postavi tako konkretno da područje njene primene proizilazi iz teksta ili se, u svakom slučaju, tumačenjem može utvrditi. Krivično pravo mora da ima u vidu i kompleksnost života, a time i terorizma. Zbog toga su nekada krivičnopravne norme suviše apstraktne, pa je neizbežno da u pojedinačnim slučajevima postoji sumnja da li je ponašanje obuhvaćeno činjeničnim stanjem ili ne.⁴⁰ Zahtev za određenošću krivičnopravnih normi ne isključuje korišćenje pojmova u krivičnom pravu kojima je potrebno tumačenje od strane sudije.

Vrednost zaštitnog objekta se kod novih krivičnih dela svakako ne dovodi u pitanje. U oblasti borbe protiv terorizma radi se o legitimnoj zaštiti. Strah od kriminala i velikih rizika koji prete savremenom društvu dovode i do povećane potrebe za bezbednošću građana. Zato se, načelno, pozdravlja činjenica da se zakonodavac poslužio krivičnim pravom za postizanje svrhe a to je da se interveniše već u fazi pripremanja krivičnog dela terorizma pomoću novih krivičnih dela kod kojih su radnje pripremanja izvršenja krivičnog dela terorizma podignute na rang radnje izvršenja – pripremanje napada putem regrutovanja i obuke i sl. Nova krivična dela nalaze svoje opravdanje upravo u pravnim dobrima koja su ugrožena. Učinilac omogućava da se već u ranom stadijumu, iz načina njegovog ponašanja, raspozna da će on povrediti i/ili podržati povredu pravnog dobra.⁴¹ On što je bitno sa stanovišta načela legaliteta to je da se krivično delo predstavi sa dovoljnom određenošću, tj. bitno je da zakonodavac precizno odredi biće krivičnog dela tako da područje njegove primene jasno proizilazi iz teksta ili se, u svakom slučaju, može utvrditi tumačenjem norme.

Što se odgovora na treće pitanje i mera van krivičnog prava tiče ističemo da se u slučaju terorističkih krivičnih dela radi o teškom obliku kriminaliteta i da je krivično pravna reakcija veoma važna. Na primer, lišenje slobode nekog lica da bi se sprečilo započinjanje i dovršenje krivičnog dela terorizma moguće samo nakon dovršenog krivičnog postupka, posle pravnosnažne osude na kaznu zatvora. Eventualni pritvor koji se prema Zakoniku o krivičnom postupku može odrediti prema učiniocu nekog krivičnog dela opet podrazumeva ispunjavanje strogih zakonskih uslova i ne može da traje u nedogled. Pomoć nije moguće potražiti ni u nekoj drugog oblasti prava. Stoga zakonodavac, sasvim ispravno, ne treba da teži alternativnim merama izvan krivičnog prava protiv potencijalnih terorista. Državnim institucijama nadležnim da reaguju ostaje, između trenutka u kome pripreme radnje postaju vidljive i izvođenja napada, samo kratak period da spreče štetu po život, telo ili imovinu. To utemeljuje interes države da interveniše već kod pripremnih radnji pomoću novih krivičnih dela. Jasno je da se kažnjivost ne može pravdati samo činjenicom da učinilac izgleda opasno. Neophodno je da postoji krivica lica (*nulla poena sine culpa*). Odavno je jasno da se za same misli ne kažnjava i da je legitimno samo krivičnopravno kažnjavanje za učinjene radnje kojima se ulazi u kriminalnu zonu. Krivica se ovde vezuje za visok stepen ugrožavanje određenih dobara koja imaju veliki značaj za društvo. Naravno, posebno

40 M. Bader /2009/: Das Gesetz zur Verfolgung der Vorbereitung von schweren staatsgefährdenden Gewalttaten, *Neue Juristische Wochenschrift*, Beck Verlag, München, p. 2855.

41 Ibidem.

je važno da se ne pribegava često ovakvoj mogućnosti, već da se to pravo ograniči samo na teška krivična dela. Ukratko, može da se konstatuje da potencijalno velika opasnost od terorističkih napada opravdava inkriminisanje određenih ponašanja kao krivičnih dela već u fazi pripremanja, ukoliko se utvrdi krivica učinioaca. U granicama propisanim krivičnim zakonikom učinioacu se izriče kazna kojom se sprečava dalje delovanje tog lica i eventualno izvršenje krivičnog dela terorizma iz člana 391. KZ-a.

3.4. Ostala teroristička krivična dela

Novinu u KZ-u predstavljaju i krivična dela upotreba smrtonosne naprave, uništenje i oštećenje nuklearnog objekta i terorističko udruživanje. Obaveza njihovog propisivanje proizilazi iz pojedinih međunarodnih dokumenata.

Upotreba smrtonosne naprave je krivično delo koje vrši lice koje u nameri da drugog liši života, nanese tešku telesnu povredu ili uništi ili znatno oštetiti državni ili javni objekat, sistem javnog saobraćaja ili drugi objekat koji ima veći značaj za bezbednost ili snabdevanje građana ili za privredu ili za funkcionisanje javnih službi, napravi, prenese, drži, da drugom, postavi ili aktivira smrtonosnu napravu (eksploziv, hemijska sredstva, biološka sredstva ili otrove ili radioaktivna sredstva) na javnom mestu ili u objektu ili pored tog objekta. Međunarodnopravni osnov za propisivanje ovog krivičnog dela jeste Međunarodna konvencija o sprečavanju terorističkih napada bombama.⁴² Kod ovog krivičnog dela se ne zahteva teroristička namera jer se odnosi na tipične terorističke akte koji se vrše upotrebom eksploziva ili drugih smrtonosnih naprava.⁴³ To značajno olakšava dokazivanje.

Krivično delo uništenje i oštećenje nuklearnog objekta se sastoji u uništenju ili oštećenju nuklearnog objekta na način na koji se oslobađa ili postoji mogućnost da se oslobodi radioaktivni materijal. Kao subjektivno obeležje mora postojati i namera da se na taj način neko liši života, teško telesno povredi, ili da se ugrozi životna sredina ili nanese znatna imovinska šteta. Kao osnov za propisivanje ovog krivičnog dela poslužila je Međunarodna konvencija za sprečavanje akata nuklearnog terorizma.⁴⁴ Objekat radnje jeste nuklearni objekat pod kojim se podrazumeva svaki nuklearni reaktor (uključujući i one koji služe za pogon vozila ili plovila), kao i svako postrojenje ili sredstvo koje se koristi za proizvodnju, skladištenje, preradu ili transport radioaktivnog materijala.

U članu 393a propisano je krivično delo terorističko udruživanje koje postoji ako se dva ili više lica udruže na duže vreme radi vršenja krivičnih dela iz čl. 391. do 393. KZ (terorizam, javno podsticanje na izvršenje terorističkih dela, vrbovanje i obučavanje za izvršenje terorističkih dela, upotreba smrtonosne naprave, uništenje i oštećenje

42 Sl. List SRJ - međunarodni ugovori, br. 12/2002.

43 Pod eksplozivom ili drugom smrtonosnom napravom se u skladu sa članom 2. stav3. Konvencije podrazumeva (a) eksplozivno ili zapaljivo oružje ili naprava koji su namenjeni ili imaju sposobnost da prouzrokuju smrt, tešku telesnu povredu ili znatnu materijalnu štetu; ili (b) oružje ili naprava koji su namenjeni ili imaju sposobnost da prouzrokuju smrt, tešku telesnu povredu ili znatnu materijalnu štetu ispuštanjem, širenjem ili delovanjem otrovnih hemijskih materija, bioloških sredstava ili otrova ili sličnih materija, ili radijacije ili radioaktivnih materijala.

44 Sl. list SCG - međunarodni ugovori, br. 2/2006.

nuklearnog objekta, ugrožavanje lica pod međunarodnom zaštitom, finansiranje terorizma). Kažnjavaju se kaznom propisanom za delo za čije vršenje je udruženje organizovano. Ovde je, samo udruživanje, po zaprećenoj kazni izjednačeno sa učinjenim krivičnim delom. Fakultativna mogućnost za oslobodjenje od kazne postoji ukoliko učinilac dela otkrivanjem udruženja ili na drugi način spreči izvršenje krivičnih dela terorizma ili doprinese njegovom otkrivanju (to je istovremeno i privilegovani oblik). I bez posebne odredbe udruživanje radi vršenja krivičnih dela bilo bi kažnjivo po članu 346.KZ-a. Propisivanjem posebnog krivičnog dela zakonodavac je istakao posebnu opasnost terorističkog udruživanja i ispunio obaveze iz međunarodnih dokumenata. Krivično delo iz člana 393a je posebni, specijalni oblik krivičnog dela iz člana 346. KZ-a (*lex specialis derogat legi generali*) i iz tih razloga treba uvek dati prednost terorističkom udruživanju. Najteži oblici krivičnih dela uglavnom su posledica delovanja terorističkih grupa, odnosno organizacija. Ako se krivično delo vrši od strane dva ili više lica koja su se udružila radi vršenja terorističkih krivičnih dela kriminalno-politički je opravdano, zbog povećanog stepena društvene opasnosti, izreći težu kaznu od one koja bi se mogla izreći prema članu 346. KZ-a. „Povećana kriminalna količina“ implicira i strože kažnjavanje.⁴⁵ Neka krivična dela, npr. vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih dela, nezamisliva su bez organizovanog terorističkog delovanja. Na međunarodnom planu, terorističko udruživanje je prvi put izdvojeno kao samostalno krivično delo u Međunarodnoj konvenciji o sprečavanju terorističkih napada bombama. Prema Konvenciji, članu 2. stav 3. tačka b, treba kao krivično delo predvideti i organizovanje ili davanje uputstava drugima da učine krivično delo propisano u stavu 1. i 2. člana 2. Konvencije. Takodje, član 2. Okvirne odluke Saveta Evropske Unije o borbi protiv terorizma zahteva inkriminisanje terorističkog udruživanja. U našem krivičnom zakonodavstvu se ne pravi razlika između organizatora i pripadnika terorističke grupe, kao što to čini Okvirna odluka. Takva okolnost može biti od značaja samo prilikom odmeravanja kazne.

Za postojanje krivičnog dela neophodno je da su se najmanje dva lica udružila radi vršenja terorističkih krivičnih dela. Takodje, neophodno je da su se udružili na duže vreme. Taj uslov se zasniva na činjenici da terorističke grupe i organizacije postoje određeno vreme, koliko je to vreme ne bi se moglo reći, ali je sigurno da to ne može biti neko kraće vreme (npr. kraće od nekoliko meseci).⁴⁶ Okvirna odluka zahteva da je teroristička grupa osnovana da deluje određeno vreme (*over a period of time*).

Oblik krivice je umišljaj koji mora obuhvatiti i cilj udruživanja, tj. vršenje nekog od krivičnih dela iz člana 391. do 393.KZ-a. Upravo glavnu karakteristiku udruživanja čini cilj koji je usmeren na vršenje terorističkih krivičnih dela u budućnosti. Stoga, krivično delo terorističko udruživanje predstavlja kriminalizaciju u ranoj fazi.⁴⁷ Legitimnost ovog krivičnog dela može se u potpunosti opravdati činjenicom da je izvršenje krivičnog dela od strane dva ili više lica društveno opasnije od situacije

45 D. Derenčinović /2007/, op. cit, str. 31.

46 Z. Stojanovic /2010/, op. cit, str. 878.

47 B. Weißer /2009/, Über den Umgang des Strafrechts mit terroristischen Bedrohungslagen, ZStW, BeckVerlag, München, p. 136.

u kojoj izvršenju pristupa jedan čovek (u grupi nastaje pritisak u vezi sa pridržavanjem dogovora i međusobno uveravanje da pravilno postupaju). Ideološka zaslepljenost bolje uspeva u zajednici dva ili više lica koji se uzajamno čuvaju i prigovaraju jedni drugima.

S obzirom da je Republika Srbija država potpisnica Međunarodne konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma⁴⁸ KZ Srbije u članu 393. inkriminiše ponašanje koje se sastoji u neposrednom ili posrednom davanju ili prikupljanju sredstva sa ciljem da se ona koriste ili znajući da će se koristiti, u potpunosti ili delimično, u svrhu izvršenja krivičnih dela iz čl. 391. do 392. KZ ili za finansiranje lica, grupe ili organizovane kriminalne grupe koji imaju za cilj vršenje tih dela. Delo je svršeno kada su sredstva makar i jednokratno prikupljena, odnosno obezbeđena na drugi način. Za postojanje krivičnog dela irelevantno je na koji način su sredstva prikupljena odnosno obezbeđena.⁴⁹ Za postojanje krivičnog dela nije bitno da su sredstva upotrebljena za izvršenje terorizma, a ukoliko bi bila upotrebljena u tu svrhu, postojalo bi pomaganje u krivičnim delima terorizma. Umišljaj učinioca obuhvata svest o nameni sredstava tj. radi se o sredstvima namenjenim za finansiranje navedenih krivičnih dela.

ZAKLJUČNE NAPOMENE

Još pre sto godina List (*Franz von Liszt*) je zapisao da je „nauka krivičnog prava“ kao „razjašnjenje opštih obeležja krivičnog dela... nužno internacionalna“. Mora postojati krivičnopravna nauka čiji vidokrug neće biti ograničen ogradama nacionalnih zakonodavstava, nego će počivati na opštim saznanjima.⁵⁰ U tom smislu, na ovom mestu smo se osvrnuli na određena ponašanja, koja predstavljaju krivična dela regulisana u Krivičnom zakoniku RS, kod kojih je poslednjim izmenama i dopunama Krivičnog zakonika kriminalna zona proširena ili su unete pojedine nove inkriminacije u Posebni deo. Radi se upravo o ponašanjima kod kojih krivičnopravna nauka nije ograničena nacionalnim zakonodavstvom već počiva na konsenzusu postignutom u okvirima pojedinih međunarodnih ugovora. Prema tome, proces globalizacije, do kojeg dolazi delom zbog ubrzanog protoka informacija, sve veće frekvencije ljudi i delimično dejstvom multinacionalnih tela i korporacija⁵¹, utiče na prihvatanje jednobraznog definisanja pojedinih krivičnih dela, kažnjavanja za ista i unošenja pojedinih novih odredbi u nacionalno krivično zakonodavstvo. Zbog toga nove inkriminacije, i ako im se mogu uputiti izvesne kritičke primedbe, ocenjujemo kao dalje usavršavanje krivičnog zakonodavstva Srbije.

Nakon unošenja novih terorističkih krivičnih dela u KZ, postavlja se pitanje kako sprečiti eventualne zloupotrebe u primeni ovih odredbi (npr. one se mogu upotrebiti

48 *Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori*, br. 7/2002.

49 Z. Stojanovic /2010/, op. cit, str. 877.

50 H. J. Hirsch /2005/: *Internacionalizacija kaznenog prava i kaznenopravne znanosti, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 1, Zagreb, str. 161.

51 M. Cavadino, J. Dignan /2006/: *Penal Systems-a comparative approach*, Sage Publications Ins, London, p. 3.

za razračunavanje sa političkim neistomišljenicima ili njihovo suviše široko tumačenje može da ugrozi osnovna ljudska prava). Neke zemlje gonjenje za ova krivična dela uslovljavaju odobrenjem od strane nadležnog organa (u Hrvatskoj je to Glavni državni tužilac, u Sloveniji ministar pravde itd.). U tom pravcu bi mogla razmišljati i Republika Srbija i za krivično gonjenje okrivljenog za krivična dela javno podsticanja na terorizam, regrutovanje za terorizam i obuku za terorizam predvideti kao dodatni uslov posebno odobrenje republičkog javnog tužioca. Nije za odbacivanje ni rešenje koje postoji u Belgiji, koje je uvedeno po ugledu na Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ona je u svom zakonodavstvu predvidela klauzulu prema kojoj se krivična dela sa elementima terorizma ne smeju tumačiti na način kojim bi se ograničila ljudska prava kao što su pravo na štrajk, na slobodu okupljanja i udruživanja, pravo na slobodu i ostala srodna prava predviđena članovima 8–11 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ovakva klauzula pruža zaštitu od preterano česte primene ovih odredbi koja bi značila prekoračenje onoga što se smatra „nužnim u demokratskom društvu“.

LITERATURA

- M. Bader /2009/: Das Gesetz zur Verfolgung der Vorbereitung von schweren staatsgefährdenden Gewalttaten, *Neue Juristische Wochenschrift*, Beck Verlag, München.
- A. Cassese /2006/: The Multifaceted Criminal Notion of Terrorism in International Law, *Journal of International Criminal Justice*, number 4, Oxford University Press, Oxford.
- M. Cavadino, J. Dignan /2006/: *Penal Systems-a comparative approach*, Sage Publications Inc, London.
- A. Cronin Kurth /2009/: Behind the Curve, Globalization and International Terrorism, in *Terrorism and Counter Terrorism, Readings and Interpretations – third edition*, Prepare by Russell D. Howard, Reid L. Sawyer, Natasha E. Bajema, Higher education, Boston.
- D. Derenčinović /2007/: Suvremeni antiterorizam na raskrižju – kaznenopravna reakcija vs. „Rat protiv terorizma“ u *Novi obzori suvremenog terorizma i anti terorizma*, Pravni fakultet, Zagreb.
- Ž. Ditertr /2006/: *Izvodi iz najznačajnijih odluka Evropskog suda za ljudska prava*, Službeni glasnik i Savet Evrope, Beograd.
- H. J. Hirsch /2005/: Internacionalizacija kaznenonog prava i kaznenopravne znanosti, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 1, Zagreb.
- B. Hoffman /2009/: Defining Terrorism, in *Terrorism and Counter Terrorism, Readings and Interpretations – third edition*, Prepare by Russell D. Howard, Reid L. Sawyer, Natasha E. Bajema, Higher education, Boston.
- C. Lamarca Perez, A. Alonso de Escamilla, I. Gordillo Alvarez-Valdes, E. Mestre Delgado, A. Rodriguez Nunez /2005/: *Derecho Penal-Parte especial*, Colex, Madrid.
- V. Patané /2006/: Recent Italian Efforts to Respond to Terrorism at the Legislative Level, *Journal of International Criminal Justice*, number 4, Oxford University Press, Oxford.
- H. Radtke, M. Steinsiek /2010/: Terrorismusbekämpfung durch Vorfeldkriminalisierung, *JR Heft*, Beck Verlag, München.

- U. Sieber /2009/: Legitimation und Grenzen von Gefährdungsdelikten im Vorfeld von terroristischer Gewalt, *Neue Zeitschrift für Strafrecht*, Beck Verlag, München.
- Z. Stojanović /2012/: *Krivično pravo – opšti deo*, 19. izdanje, Pravna knjiga, Beograd.
- Z. Stojanović /2007/: Ustav Republike Srbije i materijalno krivično zakonodavstvo – objavljeno u: *Ustav Republike Srbije, krivično zakonodavstvo i organizacija pravosuđa* (priredio S. Bejatovic), Udruženje za krivično pravo i kriminologiju, Beograd.
- Z. Stojanović, /2012/: *Komentar Krivičnog zakonika*, četvrto izdanje, Službeni glasnik, Beograd.
- Z. Stojanović, D. Kolarić /2008/: *Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta*, Pravni fakultet univerzitet u Beogradu, Beograd.
- Z. Stojanović /2010/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Misija OSCE u Crnoj Gori, Podgorica.
- M. Vujaklija /1975/: *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd.
- B. Weißer /2009/: *Über den Umgang des Strafrechts mit terroristischen Bedrohungslagen*, ZStW, BeckVerlag, München.

Dokumenti i izveštaji:

Council Framework Decision on Combating Terrorism, 2002/475/JHA.

Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28 November 2008 amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism.

Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism CETS No. 196

Council of Europe, Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism CETS No. 196

Dragana Kolarić

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

NEW CONCEPT OF CRIMINAL ACTS OF TERRORISM IN THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Abstract: The Law on Amendments to the Criminal Code of the Republic of Serbia dated December 2012 is characterised by the expansion of the scope of criminal law repression, particularly regarding criminal acts of terrorism. Observing the contemporary trends in comparative criminal law, we recognize a stage of hypertrophy of incriminations in the field of fight against terrorism. On the one hand there is an increased number of criminal acts of terrorism, and on the other hand, there are serious penalties in accordance with the recommendations of the referent international sources. It is obvious that the increased repression represents a consequence of escalation of terrorist acts all around the world. The above said becomes most obvious regarding the criminal acts incriminated in Articles 391a and 391b of the Criminal Code of the Republic of Serbia. These are threatening crimes which actually represent a criminalization in the early stage. The starting basis of new factual conditions are the behaviours typical for preparations which the legislator raises to the same level as commitment, or the activities which represent the instigation which are prescribed as an individual criminal offence.

The prevalingly preventive effect of the said incriminations is notable which – if we observe the relationship between prevention and repression as the forms of social response to crime – occurs at the cross-section of the two sets, i.e. prevention and repression. Such a connection of preventive elements has so far been foreign to both substantive criminal law and criminal procedure law of Serbia, taking into account that there will be possible to apply special evidencing activities related to new criminal offences, that public attorney office with special jurisdiction will act upon them, or the special division of a competent court, etc.

Due to these reasons one part of criminal legal theory approaches critically the said legislative reform, both in our and other countries where the new criminal acts of terrorism have been introduced. Finally, the author concludes that new incriminations despite certain criticisms that can be given represent further improvement of domestic criminal legislation.

Key words: terrorism, Criminal Code, criminal offence, preparation, instigation, training and recruitment